

MELANCHOLIA

Lars von Trieri samanimelise filmi järgi
Esietendused: 13/14. APRILL 2022

Lavastaja:
JUHAN ULFSAK

Kunstnik:
EDITH KARLSON

Helllooja:
JAKOB JUHKAM

Valguskunstnikud:
MIHHAIL MAKOŠIN
OLIVER KULPSOO

Kostüümikunstnik:
KÄRT OJAVEE

Liikumisabi:
MART KANGRO

Dramaturg:
EERO EPNER

Laval:

Tiina **KATARIINA TAMM**

Kleer **MARI ABEL**

Ema **ANNE TÜRNPÜ**

John **RASMUS KALJUJÄRV**

Jaak **ERKI LAUR**

Mihkel **JÖRGEN LIIK**

Tim **MARKUS TRUUP**

Arranžeeingud, instrumentid,

salvestus:

JAKOB JUHKAM

„Lion Sleeps Tonight“ solist:
JONATHAN GABRIEL TUPAY

Graafiline disainer:

ALLAN APPELBERG

ERKSPEDITSIOON

Kasutatud muusika:

„Heaven Is a Place on Earth“, autorid: Rick Nowels, Eilen Shipley
„Shiny Happy People“, autor: R.E.M.
„White Rabbit“, autorid: Grace Slick, Jefferson Airplane
„White Wedding“, autor: Billy Idol
„Teulich geführt“ („Pulmamarss“), autor: Richard Wagner
Prelüüd ooperist „Tristan ja Isolde“, autor: Richard Wagner
„Lion Sleeps Tonight“, autorid: Solomon Linda, The Tokens
„Hello“, autorid: Adele Adkins, Greg Kurstin

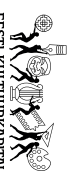

Tõlkija: **KATRIN HAMMER**

Kasutatud tekstid: **LARS VON TRIER, TRUUP, JUHAN ULFSAK,**
EERO EPNER, TAAVI EELMAA, MIKK PÄRNITS jt

KULTUURIMINISTERIUM

EESTI KULTUURIKAPITAL

TEATRI
AGENTUUR

Kui hoolega vaadata, on Platoni koobas silmnähtavalt teatrina üles ehitatud. Vangid istuvad lava ees, nagu vaataksid teatrietendust. Nende selja taga läheb tule äärest mööda üks rada, selle kõrval aga kulgeb madal müür „nagu imetegijatel, kelle endi ees on sirm, mille kohal nad oma imesid näitavad”. Piki müüri kantakse kõikvõimalikke riistu, figuure ja puust või kivist kujusid, mis heidavad koopaseinale varje, vangid aga jälgivad neid lummatult. Mõnede kujude kandjad räägivad, teised aga on vait. Kuna vangid ei saa ringi pöörata, arvavad nad, et kujud kõnelevad ise. Platoni koobas on seega teatav varjuteater. Esemel, mis seinale varje heidavad, ei ole mitte tõelised maailma asjad, vaid lihtsalt teatri rekvisiidid ja mullažid. Tõeliste asjade varjud ja peegeldused jäävad koopast välja. /.../ Koopasse aheldatud ei näe mitte tõelise maailma varjupilte. Neile näidatakse hoopis teatrietendust. Isegi tuli on *kunstlik valgus*. Õigupoolest aheldavad vange *steenid, lavalised illusioonid*. Nad anduvad *mängule, jutustusele*. Platoni koopa-allegooria ei kujuta mitte erinevaid tunnetusvorme, nagu seda tavaliselt tõlgendatakse, vaid erinevaid eluvorme, täpsemalt narratiivset ja kognitiivset eluvormi. Platoni koobas on teater. Koopa-allegooria vastandab teineteisele *tunnetatud maailma* ja teatri kui *jutustatud maailma*.

Tuli koopas on kunstlik valgus, mis tekitab lavalisi illusioone. Ta loob *näivusi*. Nii erineb ta loomulikust valgusest kui *tõe* meediumist. Platonil on valgus tugevasti *suunatud*. Päikesest voolab see nagu *allikast*. Kõik olemasolev on allutatud päikesele kui hüve ideele. Päike moodustab transtsendentsi, mis asub koguni „teispool olemist”. Nii võib seda ka „jumalaks” nimetada. Tänu sellele transtsendentsile ongi oleval tõde. Platoni päikesevalgus on hierarhiseeriv. See kehtestab tunnetamise astmed, mis algavad tühipaljastest koopiatest, kulgevad üle meeleliselt tajutavate asjade ja jõuavad mõistuslikku ideedeilma.

Platoni koobas on narratiivne maailm. Asjad pole seal kausaalselt seotud. Nad järgivad hoopis teatavat dramaturgiat või stsenograafiat, mis seob asju või märke omavahel jutustuse kaudu. Tõe valgus kisub maailma *jutustusest lahti*. Päike hävitab näivuse. Mimeesi ja metamorfoosi mäng taandub *tõetöö* ees.

Platon mõistab hukka kõik metamorfoosid varjundid, eelistades jäika identiteeti. Tema mimeesi-kriitika puudutab just näivust ja mängu. Platon paneb kõik lavastusliku keelu alla ega luba isegi luuletajaid oma tõelisse: „Kui meie linna saabuks mees, kes võib tänu oma tarkusele võtta mis tahes kuju ja kõiki asju jäljendada, ja tooks endaga kaasa luuleteosed, mida ta tahab näidata, peaksime põlvili langema ja kummardama teda kui püha ja imelist ja suurepärast olendit, aga peaksime talle ütleva, et selliseid mehi meie linnas ei ole, ega ole meie seaduse järgi õige, et selline mees meie sekka ilmuks, ja me peaksime ta teise linna saatma, kui oleme ta mürriga üle puistanud ja tema pea lintidega ehtinud.” Läbipaistvusühiskond on samuti *luuletajateta ühiskond*, seal pole võrgutamist ega metamorfoosi. Luuletaja ongi see, kes loob lavalisi illusioone, näivusvorme ning rituaalseid ja tseremoniaalseid märke, vastandades hüperreaalsetele, alasti faktidele *artefaktid ja antifaktid*.

Valguse metafoor, mis valitseb filosoofilist ja teoloogilist diskursust antiigist valgustuseni, kulgedes läbi kogu keskaja, annab tugeva *viite*. Valgus lähtub *allikast* või *algupärast*. Ta on kohutavate, keelavate ja töötavate instantside meedium, nagu jumal või mõistus. Nii tekitab ta *negatiivsust*, mis toimib polariseerivalt ja sünnitab vastandusi. Pimedusel ja valgusel on üks ja seesama algupära. Valgus ja vari kuuluvad kokku. Koos heaga kehtestatakse kuri. Mõistuse valgus ja puhta meelelisuse või irratsionaalsuse hämarus tekitavad üksteist vastastikku.

Vastandina Platoni ilmale puudub tänasel läbipaistvusühiskonnal see jumalik valgus, mis kätkeks *metafüüsilist pinget*. *Läbipaistvusel pole transtsendentsi*. Läbipaistvusühiskond on *läbinähtav ilma valguseta*.

Byung-Chul Han
Raamatust „Läbipaistvusühiskond” (Tallinn, 2022)
Tõlkinud Hasso Krull